

فصلنامه علمی-پژوهشی تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران
جلد ۲۷، شماره ۲، صفحه ۲۴۸-۲۳۹ (۱۳۹۰)

مقایسه ترکیب‌های شیمیایی اسانس، غلظت عناصر موجود در خاک و خواص ضدباکتریایی گیاه کاکوتی (*Ziziphora tenuior* L.) در دو منطقه ایران

فرزانه نجفی^{۱*} و زهرا توکلی^۲

*- نویسنده مسئول، استادیار، گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه تربیت معلم، پست الکترونیک: f_najafi@yahoo.com

۲- مربی، گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه تربیت معلم

تاریخ پذیرش: مرداد ۱۳۸۹

تاریخ اصلاح نهایی: خرداد ۱۳۸۹

تاریخ دریافت: دی ۱۳۸۸

چکیده

ترکیب‌های اسانس و خواص ضدباکتریایی گیاه کاکوتی (*Ziziphora tenuior* L.) دو منطقه از ایران، حصارک (کرج) و ونارچ (قم) با یکدیگر مقایسه شد. اسانس گیاهان به روش تقطیر با آب تهیه شد و بعد توسط دستگاه‌های کروماتوگرافی GC و GC/MS اجزا تشکیل‌دهنده اسانس مشخص شد. در اسانس گیاهان منطقه حصارک و ونارچ به ترتیب ۱۳ و ۱۶ ترکیب شیمیایی شناسایی شد. پولگون (۸۵٪ تا ۸۷٪) در هر دو نمونه بالاترین مقدار را نشان داد و تفاوت معنی‌داری بین آنها مشاهده نشد. ترکیب لیمونن در گیاهان منطقه حصارک (۵/۱٪) در مقایسه با گیاهان ونارچ (۳/۶۴٪) افزایش نشان داد. عصاره اتانولی گیاهان حصارک اثر بازدارندگی بیشتری بر رشد باکتریهای *اشریشیاکولی*، *باسیلوس سوبتیلیس* و *استافیلوکوس اورئوس* در مقایسه با نمونه ونارچ نشان دادند. غلظت عناصر منگنز، آهن و نیکل در خاک ونارچ (به ترتیب ۲۷۶۶/۶۷، ۴۰۳۳۳ و ۰/۳۸۴ پی‌پی‌ام) بیشتر از خاک حصارک (به ترتیب ۵۵۸/۳۳، ۲۸۶۰۰ و ۱۲/۲۵ پی‌پی‌ام) است، ولی غلظت منگنز و آهن محلول در خاک حصارک (به ترتیب ۶/۵۳ و ۴ پی‌پی‌ام) بیشتر از غلظت منگنز و آهن محلول در خاک ونارچ (به ترتیب ۴/۶ و ۱/۹ پی‌پی‌ام) می‌باشد. بنابراین با توجه به این‌که غلظت منگنز، آهن و نیکل در اندام هوایی و ریشه گیاهان منطقه ونارچ با غلظت عناصر فوق در اندام هوایی و ریشه گیاهان حصارک تفاوت معنی‌داری را نشان می‌دهد، گیاهان کاکوتی مناطق ونارچ و حصارک از نظر خواص ضدباکتریایی تفاوت دارند. با توجه به اینکه غلظت آنتوسیانین و پروتئین در بخش هوایی گیاه کاکوتی منطقه ونارچ در مقایسه با گیاهان منطقه حصارک تفاوت معنی‌داری ندارد؛ از این رو گیاه کاکوتی منطقه ونارچ به تراکم بالای منگنز سازش یافته است و قابلیت انباشتگی منگنز را دارد. به هر حال، با توجه به تغییرات غلظت عناصر در خاک منطقه، کیفیت اسانس و خواص ضدباکتریایی گیاه کاکوتی نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد.

واژه‌های کلیدی: ترکیب‌های اسانس، ضدباکتری، منگنز، انباشتگر.

مقدمه

(مظفریان، ۱۳۷۳)، گیاهیست علفی، یک‌ساله با ساقه کوتاه به ارتفاع ۵ تا ۱۵ سانتی‌متر، برگ‌های آن باریک، نوک تیز با میان‌گره‌های کوتاه می‌باشد. گل‌های کوچک به رنگ

گیاه کاکوتی (*Ziziphora tenuior*) متعلق به تیره Lamiaceae، راسته Lamiales و زیررده Asteridae

ماده خشک گزارش شده است، در حالی که مقادیر بیشتر از ۱۰۰۰ میکروگرم در گرم نیز در بعضی گونه‌های گیاهی که در خاک معمولی رشد کرده‌اند، مشاهده شده است (Foulds, 1993; Marschner, 2002). علائم کمبود منگنز با توجه به گونه گیاهی در غلظت‌هایی کمتر از ۱۰ میکروگرم در گرم و علائم سمیت در غلظت ۱۰۰۰ تا ۱۲۰۰۰ میکروگرم در گرم مشاهده می‌شود، به طوری که در گونه‌های مقاوم در بافت اندام هوایی غلظت منگنز حدود ۱۰۰۰ تا ۷۰۰۰ میکروگرم در گرم در هر دو نوع خاک با غلظت‌های بالای منگنز (بیشتر از ۱٪) و خاکهای معمولی (۸۰۰ تا ۴۰۰۰ میکروگرم در گرم) گزارش شده است (Reeves, 2006).

مطالعات زیادی در زمینه اثر عناصر سنگین بر متابولیت‌های ثانویه انجام شده است. Murch و همکاران (۲۰۰۳) گزارش کرده‌اند که نیکل در محیط رشد گیاه اثر منفی بر تولید متابولیت ثانویه در گیاه *Hypericum perforatum* می‌گذارد. گیاه فوق قابلیت تولید یا تجمع هیپرفورین (Hyperforin) را از دست می‌دهد و ۱۵ تا ۲۰ درصد از غلظت سدوهیپرسین (Pseudohypericin) و هیپرسین (Hypericin) کاهش می‌یابد. حضور کادمیوم سبب افزایش در فیلانتین (Phyllanthin) و هیپوفیلانتین (Hypophyllanthin) در گیاه *Phyllanthus amaru* می‌شود (Rai et al., 2005). همچنین افزایش مقدار آهن در خاک سبب افزایش Bacoside-A در گیاهان دارویی *Bacopa monnieri* می‌شود (Sinha & Saxena, 2006). این تغییرات ایجاد شده توسط عناصر سنگین می‌تواند روی کیفیت، کمیت، ایمنی و کارایی فرآورده‌های طبیعی تهیه شده از گیاهان دارویی تأثیر داشته باشد (Murch et al., 2003).

بنفش کمرنگ یا بنفش مایل به ارغوانی دارد. خواص درمانی آن، خلط‌آور، بادشکن و مقوی معده است (زرگری، ۱۳۷۲). پراکنش جغرافیایی گیاه کاکوتی، ایران، ترکیه، روسیه، ترکمنستان، افغانستان، پاکستان، ماورای قفقاز و سبیری است. این گیاه به حالت وحشی در شمال مرکز، شمال غرب، جنوب و شمال شرق ایران پراکنش دارد (Rechinger, 1982).

روغن‌های اسانس از مخلوط ترکیب‌های شیمیایی آلی فرار تشکیل یافته‌اند و شامل ترپن‌ها، سزکویی‌ترپن‌ها و مشتقات اکسیژنه آنها و ترکیب‌های دیگر هستند. اسانس‌ها در صنایع داورویی، غذایی، بهداشتی و آرایشی کاربرد دارند. این ترکیب‌ها به علت داشتن خاصیت ضدباکتریایی و ضدقارچی از رشد میکروب‌ها جلوگیری بعمل می‌آورند (مومنی و شاهرخی، ۱۳۷۰). عنصر اصلی در تعدادی از گیاهان خانواده نعناعیان از جمله کاکوتی، پولگون است (Babakhanloo et al., 1998; Sajadi et al., 2003). پولگون دارای خاصیت ضدباکتری و ضدقارچی است، به ویژه اینکه روی سوش‌های مختلف سالمونلا (Sajadi et al., 2003) مؤثر می‌باشد. پولگون قادر است از رشد کاندیدا آلبیکانس (*Candida albicans*) و سالمونلا تیفی موریوم (*Salmonella typhimurium*) جلوگیری نماید و اثر آن بر کاندیدا آلبیکانس دو برابر نیستاتین (Nistatine) است (Duru et al., 2003).

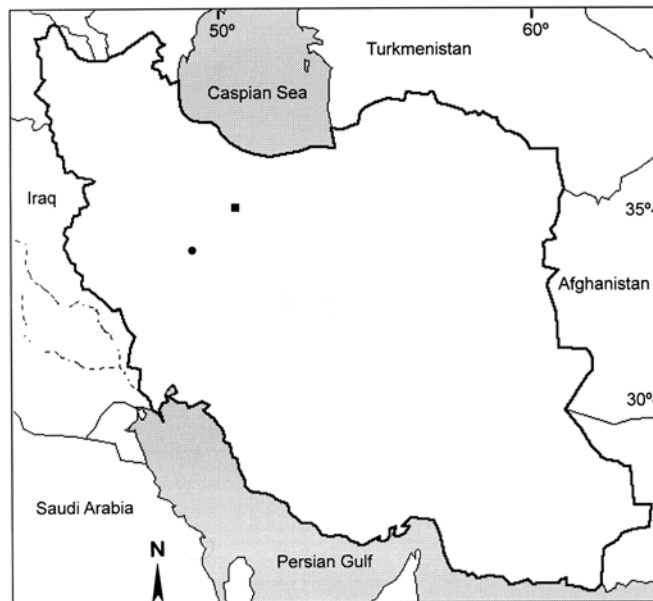
منگنز یک عنصر ضروری برای رشد گیاه در خاک است. برخلاف عناصر کم مصرف، غلظت طبیعی منگنز در اندام هوایی گیاه با توجه به نوع گیاه متفاوت است و دامنه وسیعی را شامل می‌شود (Graham et al., 1988). به طوری که در برخی گیاهان حدود ۵۰ تا ۸۰۰ میکروگرم در گرم

مواد و روشها

تهیه اسانس گیاه و آنالیز آن

گیاه کاکوتی در فصل اردیبهشت ماه ۱۳۸۸ در مرحله گلدهی از دو منطقه حصارک و ونارچ جمع‌آوری شد (شکل ۱).

در منطقه ونارچ قم معدن منگنز می‌باشد و غلظت عناصری مانند منگنز و آهن در خاک منطقه بالا می‌باشد. با توجه به این که منگنز و آهن از عناصر سنگین می‌باشند در پژوهش حاضر محتوای اسانس و اثر ضدباکتریایی عصاره کاکوتی منطقه ونارچ با گیاه کاکوتی رشدیافته در منطقه حصارک کرج مقایسه شده است.

شکل ۱- مرکز پراکنش گیاه کاکوتی در حصارک (کرج) و ونارچ (قم).

۰/۲۵ میلی‌متر و ضخامت لایه ۰/۲۵ میکرومتر از نوع HP-5MS بود. برنامه دمایی بشرح زیر می‌باشد:
دمای ابتدایی آن ۵۰ درجه سانتی‌گراد و توقف در این دما به مدت ۵ دقیقه، شیب حرارتی ۳ درجه سانتی‌گراد در هر دقیقه، افزایش دما تا ۲۴۰ درجه سانتی‌گراد با سرعت ۱۵ درجه در هر دقیقه، افزایش دما تا ۳۰۰ درجه سانتی‌گراد و سه دقیقه توقف در این دما در نظر گرفته شد. دمای اتاقک تزریق

نمونه‌ها پس از خشک شدن در سایه و دور از نور خورشید به صورت پودر آماده شدند. مقدار ۱۵ گرم از هر یک به مدت ۳ ساعت به روش تقطیر با آب توسط دستگاه کلونجر اسانس‌گیری شد، اسانس گیاهان مورد نظر پس از آماده‌سازی به دستگاه GC/MS تزریق گردیدند تا نوع ترکیب‌های تشکیل‌دهنده آنها مشخص شود. دستگاه کروماتوگرافی استفاده شده از نوع Agilent 6890 با ستونی به طول ۳۰ متر، قطر داخلی

سنجش عناصر

نمونه‌های گیاهی و خاک هر دو منطقه توسط دستگاه اون (۸۰ درجه سانتی‌گراد به مدت ۴۸ ساعت) خشک شدند. بعد از هضم نمونه‌ها توسط اسید نیتریک، جهت سنجش عناصر از دستگاه ICP استفاده شد.

سنجش پروتئین

جهت استخراج پروتئین یک گرم نمونه تر گیاه توسط بافرتریس با pH ۶/۸ در هاون چینی ساییده شد. محلول فوق بعد از همگن شدن توسط سانتریفوژ در ۱۳۰۰۰ دور در دقیقه در ۴ درجه سانتی‌گراد به مدت ۳۰ دقیقه سانتریفوژ شد، سپس از محلول رویی جهت سنجش غلظت پروتئین به روش برادفورد (Bradford, 1976) استفاده شد.

سنجش آنتوسیانین

برای سنجش آنتوسیانین یک گرم از بافت تر نمونه گیاهی توسط محلول متانول اسیدی (۷ میلی‌لیتر اسید استیک با ۸۰ میلی‌لیتر متانول مخلوط کرده و به حجم ۱۰۰ میلی‌لیتر رسانده شد) در هاون چینی ساییده شد. عصاره حاصل به یک فالکون منتقل و به مدت ۲۴ ساعت در تاریکی در دمای ۴ درجه سانتی‌گراد قرار داده شد. نمونه فوق پس از ۲۴ ساعت به مدت ۱۰ دقیقه در ۴۰۰۰g سانتریفوژ شد. سپس ۱۰۰ میکرولیتر کلروفرم جهت حذف کلروفیل به آن افزوده و جذب محلول رویی در طول موج ۵۳۰ نانومتر توسط اسپکتروفتومتر خوانده شد. با استفاده از نمودار استاندارد آنتوسیانین (سیانیدین-۳-گلوکوزید) غلظت نمونه‌ها بر حسب میلی‌گرم در گرم ماده تر نمونه محاسبه شد (Diaz et al., 2006).

۲۹۰ درجه سانتی‌گراد بود و از گاز هلیوم به‌عنوان گاز حامل با سرعت جریان ۰/۸ میلی‌لیتر در دقیقه استفاده گردید. طیف‌نگار جرمی مورد استفاده مدل Agilent 5973 با ولتاژ یونیزاسیون ۷۰ الکترون ولت، روش یونیزاسیون EI و دمای منبع یونیزاسیون ۲۲۰ درجه سانتی‌گراد بود.

سویه‌های میکروبی

برای بررسی اثر ضدباکتریایی از سویه‌های میکروبی تهیه شده از سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران استفاده شد. در پژوهش فوق از باکتریهای گرم مثبت: باسیلوس سرئوس (*Bacillus cereus*)، باسیلوس سوبتیلیس (*Bacillus subtilis*)، استافیلوکوکوس اورئوس (*Staphylococcus aureus*) و باکتریهای گرم منفی: کلبسیلا نومونیا (*Klebsiella nomonia*)، اشریشیاکولی (*Escherichia coli*) و انتروباکتر آئروژنز (*Enterobacter aerogenes*) استفاده شد.

بررسی اثر ضدباکتریایی

بعد از تهیه سوسپانسیون میکروبی و مشخص کردن غلظت میکروب توسط اسپکتروفتومتر، میکروب‌ها در پلیت‌های محتوی محیط کشت استریل آگار کشت داده شدند. سپس چاهک‌هایی با قطر ۶ میلی‌متر روی محیط‌های کشت ایجاد شدند. درون هر چاهک توسط سمپلر مقدار ۱۰ میکرولیتر عصاره هر یک از گیاهان به‌طور جداگانه ریخته شد. سه چاهک به‌عنوان شاهد برای آب، اتانول و متانول در نظر گرفته شد. پلیت‌های فوق به مدت ۲۴ ساعت در دمای ۳۷ درجه سانتی‌گراد قرار گرفتند. سپس قطر هاله‌های عدم رشد در اطراف چاهک‌های حاوی عصاره اندازه‌گیری شدند.

تجزیه و تحلیل آماری

در پردازش داده‌ها از برنامه نرم‌افزاری SAS استفاده شد.

شناسایی شد. با مقایسه اسانس گیاهان دو منطقه مشاهده می‌شود که ترکیب‌های اصلی آنها پولگون و لیمون می‌باشد. درصد پولگون در هر دو منطقه یکسان است ولی درصد لیمون در نمونه حصارک بیشتر است.

نتایج

اثر ضدباکتریایی عصاره‌های آبی، متانولی و اتانولی گیاه کاکوتی دو منطقه از ایران بر باکتریهای بیماری‌زای مواد غذایی: باسیلوس سوبتیلیس، باسیلوس سرئوس، آنتریباکترارئوس، اشریشیاکولی، کلبسیلانومونیا و استافیلوکوکوس اورئوس بررسی شد. سنجش قطر هاله بازدارندگی از رشد باکتری انجام شد و نتایج در جدول ۱ نشان داده شده است. نتایج نشان می‌دهد که عصاره‌های اتانولی و متانولی گیاه کاکوتی منطقه حصارک اثر بازدارندگی بیشتری در مقایسه با عصاره تهیه شده از گیاهان منطقه ونارچ دارد.

غلظت عناصر خاک و گیاه در شکل ۲ و جدول ۳ نشان داده شده است. غلظت آهن کل و محلول و منگنز محلول در خاک حصارک به‌طور معنی‌داری در مقایسه با خاک ونارچ بیشتر است. اما غلظت منگنز کل در خاک ونارچ بیشتر می‌باشد. غلظت آهن در بخش هوایی و ریشه در گیاهان منطقه حصارک به‌طور معنی‌داری بیشتر از گیاهان منطقه ونارچ است در حالی که غلظت منگنز و نیکل در بخش هوایی و ریشه گیاهان منطقه ونارچ بیشتر از منطقه حصارک است. غلظت آنتوسیانین در نمونه حصارک و ونارچ تفاوت معنی‌داری نشان نمی‌دهد. غلظت پروتئین ریشه در گیاهان منطقه ونارچ کمتر از نمونه حصارک است که تفاوت فوق معنی‌دار است (جدول ۴).

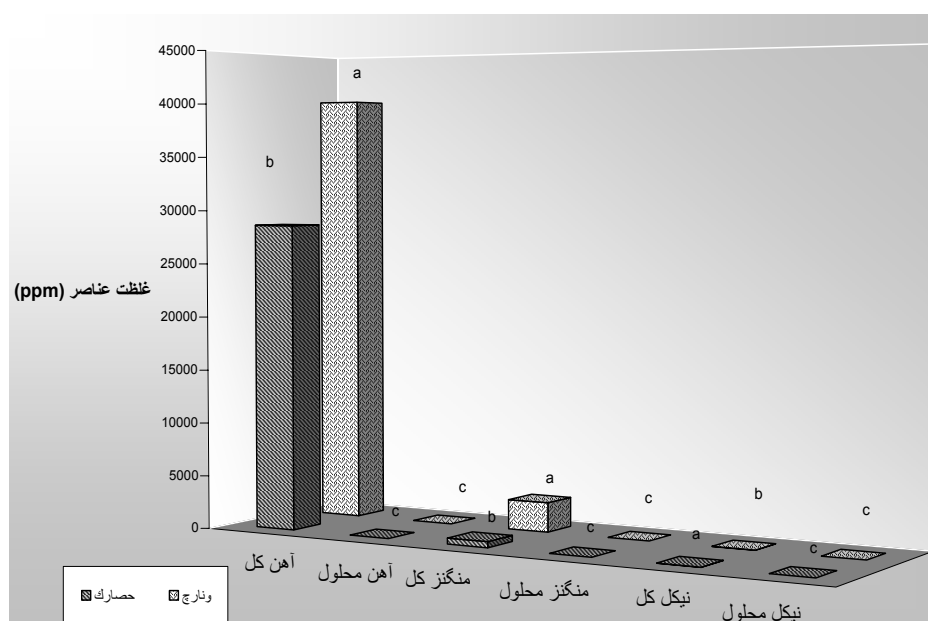
ترکیب‌های تشکیل‌دهنده اسانس گیاه کاکوتی دو منطقه مذکور در جدول ۲ نشان داده شده است. در نمونه ونارچ ۱۶ ترکیب و در نمونه حصارک ۱۳ ترکیب

جدول ۱- اثر ضد میکروبی عصاره‌های اتانولی و متانولی گیاه کاکوتی (*Ziziphora tenuior*) بر قطر هاله عدم رشد (میلی‌متر)

نام منطقه				نام باکتری
ونارچ		حصارک		
متانولی	اتانولی	متانولی	اتانولی	
۱۲	۱۴	۱۲	۱۶	<i>Bacillus subtilis</i>
۱۰	۱۵	۱۷	۱۲	<i>Bacillus cereus</i>
-	۱۲	-	۱۲	<i>Enterobacter aerogenes</i>
۱۱	۱۱	-	۱۹	<i>Escherichia coli</i>
-	۱۰	-	۱۰	<i>Klebsiella nomonia</i>
-	۱۳	۱۱	۲۰	<i>Staphylococcus aureus</i>

جدول ۲- ترکیب‌های تشکیل‌دهنده اسانس برگ گیاهان دو منطقه حصارک و ونارچ

ردیف	نام ترکیب	نمونه ونارچ	نمونه حصارک
۱	α -pinene	۰/۴	۰/۴
۲	sabinene	۰/۴	۰/۴
۳	limonene	۳/۶	۵/۱
۴	2-(t-butyl)-3-methylthiophene	۰/۳	۰/۳
۵	isopulegone	۱/۳	۱/۴
۶	pulegone	۸۷/۸	۸۵/۷
۷	2-cyclohexen	۳/۰	۲/۳
۸	α -copaene	۰/۳	۰/۲
۹	β -bourbonene	۰/۲	۰/۳
۱۰	benzenepropanoic acid	۰/۹	۱/۱
۱۱	<i>trans</i> -caryophyllene	۰/۱	-
۱۲	α -humulene	۰/۱	-
۱۳	β -cubebene	۰/۳	۰/۳
۱۴	δ -cadinene	۰/۱	-
۱۵	caryophyllene oxide	۰/۱	۰/۱
۱۶	hexadecanoic acid	۰/۳	۰/۴

شکل ۲- غلظت عناصر آهن، منگنز و نیکل در خاک دو منطقه حصارک و ونارچ

جدول ۳- غلظت عناصر آهن، منگنز و نیکل در نمونه‌های گیاهی و خاک منطقه حصارک و ونارچ

غلظت عناصر (پی‌پی‌ام) در گیاه			منطقه
نیکل (پی‌پی‌ام)	منگنز (پی‌پی‌ام)	آهن (پی‌پی‌ام)	
۲/۳۳ ± ۰/۱ d	۷۹/۶۲۹ ± ۰/۴۴ b	۱۶۸۴/۶۶۷ ± ۹/۱ a	اندام هوایی
۴/۵ ± ۰ b	۳۴/۸۹۳ ± ۲/۷۱ c	۷۶۹/۸۲۳ ± ۸/۳ b	ریشه
۳ ± ۰ c	۱۸۰/۹۹۳ ± ۳ a	۷۷۶/۹۵۳ ± ۲/۱ b	اندام هوایی
۷ ± ۰ a	۷۷/۲۶۳ ± ۲/۲۲ b	۴۹۴/۸۲۳ ± ۳/۵ c	ریشه

جدول ۴- غلظت آنتوسیانین و پروتئین در اندام هوایی و ریشه گیاهان رشد یافته در دو منطقه حصارک و ونارچ

پروتئین		آنتوسیانین		منطقه
(میلی‌گرم در گرم ماده تر)		(میلی‌گرم در گرم ماده تر)		
۲/۰۶۲ ± ۰/۲۸۰ a		۲/۰۱ ± ۲۴/۳۴ a		اندام هوایی
۲/۰۹۳ ± ۰/۰۹۷۰ a		۰/۰۵ ± ۰/۰۰۱ b		ریشه
۱/۶۸۰۹ ± ۰/۱۱۳۰ a		۲۱/۴۴ ± ۱/۸۲ a		اندام هوایی
۰/۷۷۸۲ ± ۰/۰۱۷۳ b		۰/۰۴۵ ± ۰/۰۰۲ b		ریشه

بحث

گیاهان ونارچ اثر بازدارندگی بیشتری بر رشد اشریشیاکولی داشتند.

با توجه به تجمع بالای منگنز در گیاهان منطقه ونارچ اثر ضدباکتریایی آن نیز تحت تأثیر قرار گرفته است که نتایج فوق با نتایج Street و همکاران (۲۰۰۹) در گیاه دارویی *Merwillia plumbea* که تحت تنش کادمیوم قرار گرفته است مطابقت دارد. کادمیوم روی فعالیت آنتی‌باکتریال گیاه *Merwillia* در مقابل سوش‌های خاصی از باکتری اثر گذاشته است. به طوری که در غلظت ۱۰ میلی‌گرم در لیتر کادمیوم اثر ضدباکتریایی گیاه فوق در مقابل *Staphylococcus aureus*, *Bacillus subtilis* و *Klebsiella pneumoniae* افزایش یافت ولی بر فعالیت *E. coli* تغییری ایجاد نکرد.

با مقایسه اسانس گیاهان مشاهده می‌شود که ترکیب‌های تشکیل‌دهنده گیاهان دو منطقه نیز تفاوت

در منطقه ونارچ (قم) بزرگترین معدن منگنز در خاورمیانه وجود دارد که تجمع منگنز در خاک آن منطقه قابل توجه می‌باشد. گیاه کاکوتی که از این منطقه برداشت شده است از نظر رشد در مقایسه با گیاهانی که در منطقه حصارک برداشت شده‌اند تفاوت قابل ملاحظه‌ای نشان نمی‌دهد، ولی از نظر ویژگی‌های دارویی تفاوت دارد. به طوری که گیاهان منطقه حصارک اثر ضدباکتریایی بیشتری در مقایسه با منطقه ونارچ دارند. باکتری‌هایی که بیشترین حساسیت را به عصاره گیاهان منطقه حصارک داشتند عبارتند از: *باسیلوس سوبتیلیس*، *اشریشیاکولی* و *استافیلوکوکوس اورئوس* به عصاره اتانولی و *باسیلوس سرئوس* به عصاره متانولی. عصاره اتانولی گیاهان ونارچ در مقایسه با عصاره اتانولی حصارک اثر بازدارندگی بیشتری بر رشد *باسیلوس سرئوس* و عصاره متانولی

گیاهان منطقه حصارک کاهش معنی‌داری را نشان می‌دهد، زیرا غلظت بالای منگنز موجب کاهش جذب آهن از محیط می‌گردد (Ronaghi & Ghasemi-Fasaee, 2008). تجمع نیکل در گیاهان منطقه حصارک در اندام هوایی و ریشه در مقایسه با گیاهان ونارچ کاهش معنی‌داری را نشان می‌دهد. همچنین غلظت پروتئین ریشه گیاهان منطقه ونارچ در مقایسه با گیاهان منطقه حصارک کاهش معنی‌داری دارد، اما غلظت پروتئین کل در اندام هوایی گیاهان دو منطقه تفاوت معنی‌داری را نشان نمی‌دهد.

Hawrylak-Nowak (۲۰۰۸) در آزمایش تأثیر سلنیوم بر ذرت، محتوای آنتوسیانین را به‌عنوان یک عامل مؤثر در تعیین درجه سمیت معرفی کرده است. با توجه به نتایج بدست آمده در پژوهش حاضر غلظت آنتوسیانین در اندام هوایی و ریشه گیاهان دو منطقه تفاوت معنی‌داری را نشان نمی‌دهد و به نظر می‌رسد که غلظت منگنز در خاک ونارچ برای گیاهان کاکوتی حالت تنش‌زا ندارد و گیاهان کاکوتی می‌توانند تراکم بالای منگنز در خاک را تحمل کنند.

منابع مورد استفاده

- زرگری، ع، ۱۳۷۲. گیاهان دارویی. جلد چهارم، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۹۶۹ صفحه.
- مظفریان، و، ۱۳۷۳. رده‌بندی گیاهان، کتاب دوم: دولپه‌ایها. نشر دانش امروز، تهران، ۶۱۰ صفحه.
- مومنی، ت. و شاه‌رخی، ن، ۱۳۷۰. اسانس‌های گیاهی و اثرات درمانی آنها. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۵ صفحه.
- ABU-Darwish, M.S. and ABU-Dieyeh, Z.H.M., 2009. Essential oil content and heavy metals composition of *Thymus vulgaris* cultivated in various climatic regions of Jordan. International Journal of Agriculture and Biology, 11(1): 59-63.
- Babakhanloo, P., Mirza, M., Sefidkon, F., Barazandeh, M.M. and Asgari, F., 1998. Chemical components of

دارند. درصد لیمونن در نمونه حصارک بیشتر از ونارچ است و درصد ایزوپولگون، کاریوفیلن اکساید و هگزادکانوئیک اسید نیز در نمونه حصارک از عصاره نمونه ونارچ بیشتر است، ولی درصد سیکلوهورگزان، آلفا-کوپانن و بتا-کوپین در نمونه ونارچ بیشتر است و سه ترکیب ترانس-کاریوفیلن، آلفا-همولن و دلتا-کادینن که در اسانس نمونه ونارچ شناسایی شده در نمونه حصارک مشاهده نمی‌شود. با توجه به این‌که رشد و بیوستز متابولیت‌های ثانویه در گیاهان دارویی و آروماتیک تحت تأثیر عوامل محیطی می‌باشند و اسانس گیاهان در نتیجه تغذیه (Street et al., 2009; Stutte, 2006) و تنش اسمزی (Charles et al., 1990) تحت تأثیر قرار می‌گیرد، به‌نظر می‌رسد که تفاوت‌های مشاهده شده گیاهان دو منطقه به علت تفاوت قابل ملاحظه عناصر در خاک و اندام‌های مختلف گیاه است. همچنین نتایج پژوهش حاضر با نتایج ABU-Darwish و ABU-Dieyeh (۲۰۰۹) که مقدار اسانس گیاه تیموس (*Thymus vulgaris*) را در رویشگاه‌های مختلف از جهت محتوای عناصر سنگین (Cu, Zn, Mn, Ni, Pb, Cd) بررسی کرده‌اند، همخوانی دارد. نتایج آنها حکایت از آن دارد که با توجه به شرایط آب و هوایی و غلظت عناصر سنگین در خاک مقدار اسانس تغییر می‌کند.

با توجه به این‌که برخی گیاهان قابلیت تجمع بالای عنصر منگنز را دارند و غلظت بالای ۷۰۰۰ میکروگرم در گرم را نیز می‌توانند تحمل کنند (Fernando et al., 2009) به نظر می‌رسد که گیاه کاکوتی به‌عنوان انباشتگر عنصر منگنز می‌باشد. همچنین غلظت عنصر آهن و نیکل نیز تحت تأثیر قرار گرفته‌اند، به‌طوری که میزان آهن جذب شده توسط گیاهان منطقه ونارچ در مقایسه با

- Marschner, H., 2002. Mineral Nutrition of Higher Plants. Academic Press, 880p.
- Murch, S.J., Haq, K., Rupasinghe, H.P.V. and Saxena, P.K., 2003. Nickel contamination affects growth and secondary metabolite composition of St. John's wort (*Hypericum perforatum* L.). Environmental and Experimental Botany, 49(3): 251-257.
- Rai, V., Khatoon, S., Bisht, S.S. and Mehrotra, S., 2005. Effect of cadmium on growth, ultramorphology of leaf and secondary metabolites of *Phyllanthus amarus* Schum. and Thonn. Chemosphere, 61(11): 1644-1650.
- Reeves, R.D., 2006. Hyperaccumulation of trace elements by plants: 25-52. In: Morel, J.L., Echevarria, G. and Goncharova, N., (Eds.). Phytoremediation of Metal-Contaminated Soils. Springer, Berlin, 360p.
- Rechinger, K.H., 1982. *Ziziphora* in: Flora Iranica. No. 150: 480-493. Akademisch Druck-U. Verlagsanstalt Graz, Austria.
- Ronaghi, A. and Ghasemi-Fasaei, R., 2008. Field evaluations of yield, iron-manganese relationship and chlorophyll meter readings in soybean genotypes as affected by iron-ethylenediamine Di-o-hydroxy-phenylacetic acid in a calcareous soil. Journal of Plant Nutrition, 31(1): 81-89.
- Sajadi, S.E., Ghasemi Dehkordi, N. and Baluchi, M., 2003. Volatile constituents of *Ziziphora clinopodioides* Lam. Journal of Pajoohesh va Sazandeghi, 58(1): 97-100.
- Sinha, S. and Saxena, R., 2006. Effect of iron on lipid peroxidation and enzymatic and non-enzymatic antioxidants and bacoside-A content in medicinal plant *Bacopa monnieri* L. Chemosphere, 62(8): 1340-1350.
- Street, R.A., Kulkarni, M.G., Stirk, W.A., Southway, C., Abdillahi, H.S., Chinsamy, M. and Staden, J.V., 2009. Effect of cadmium uptake and accumulation on growth and antibacterial activity of *Merwillia plumbea*-An extensively used medicinal plant in South Africa. South African Journal of Botany, 75(3): 611-616.
- Stutte, G.W., 2006. Process and product: recirculating hydroponics and bioactive compounds in a controlled environment. HortScience, 41(3): 526-530.
- essential oil of *Ziziphora tenuior*. Medicinal Plants Research Journal, 2: 115-120.
- Bradford, M.M., 1976. A rapid and sensitive method for the quantitation of microgram quantities of protein utilizing the principle of protein-dye binding. Analytical Biochemistry, 72: 248-254.
- Charles, D.J., Joly R.J. and Simon, J. E., 1990. Effect of osmotic stress on the essential oil content and composition of peppermint. Phytochemistry, 29(9): 2837-2840.
- Diaz, C., Saliba-Colobani, V., Loudet, O., Belluome, P., Moreau, L., Daniel-Vedele, F., Morot-Gaudry, J.F. and Masclaux-Daubresse, C., 2006. Leaf yellowing and anthocyanin accumulation are two genetically independent strategies in response to nitrogen limitation in *Arabidopsis thaliana*. Plant and Cell Physiology, 47(1): 74-83.
- Duru, M.E., Ozturk, M. and Ceylan, O., 2003. The constituents of essential oil and in vitro antimicrobial activity of *Micromeria cilicica* from Turkey. Journal of Ethnopharmacology, 94(1): 43-48.
- Fernando, D.R., Guymer, G., Reeves, R.D., Woodrow, I.E., Baker, A.J. and Batianoff, G.N., 2009. Foliar Mn accumulation in eastern Australian herbarium specimens: prospecting for new Mn hyperaccumulators and potential applications in taxonomy. Annals of Botany, 103(6): 931-939.
- Foulds, W., 1993. Nutrient concentrations of foliage and soil in South-Western Australia. New Phytologist, 125(3): 529-546.
- Graham, R.D., Hannam, R.J. and Uren, N.C., 1988. Manganese in soils and plants. 36-80, In: Graham R.D., Hannam R.J. and Uren N.C., (Eds.). International Symposium on Manganese in Soils and Plants. Glen Osmond, South Australia, Kluwer Academic Press, 344p.
- Hawrylak-Nowak, B., 2008. Changes in anthocyanin contents as indicator of maize sensitivity to selenium. Journal of Plant Nutrition, 31(7): 1232-1242.
- Kguel, A., Pooter, H.D. and Buyck, L.D., 1991. The essential oil of *Calamintha nepeta* Subsp. glandulosa and *Ziziphora clinopodioides* from Turkey. Journal of Essential Oil Research, 3(1): 7-10.

Comparing essential oil composition and antibacterial effects of *Ziziphora tenuior* L. in two regions of Iran.

F. Najafi^{1*} and Z. Tavakkoli²

1*- Corresponding author, Department of Biology, Faculty of Science, Tarbiat Moallem University, Tehran, Iran
E-mail: f_najafi@yahoo.com

2- Department of Biology, Faculty of Science, Tarbiat Moallem University, Tehran, Iran.

Received: January 2009

Revised: May 2010

Accepted: August 2010

Abstract

In the present study, essential oil composition and antibacterial effects of *Ziziphora tenuior* in Hesarak (Karaj) and Venarch (Qom) were studied and compared. The aerial parts of plants were collected at full flowering stage and essential oil was isolated by hydrodistillation and analyzed by capillary GC and GC-MS. Thirteen and sixteen compounds were identified in essential oils of plants in Hesarak and Venarch respectively. In both regions, the highest content was recorded for pulegone (85 to 87 %) and no significant differences were observed. Limonene in plants of Hesarak (5.1%) were more than that of Venarch (3.64 %). Ethanol extracts of the plants in Hesarak significantly showed an effective controlling and antimicrobial effect against *Escherichia coli*, *Bacillus subtilis*, and *Staphylococcus aureus* compared with plants of Venarch. Concentrations of Mn, Fe and Ni in soil of Venarch (2766.67, 40333, 0.384 ppm respectively) were higher than that of Hesarak (558.33, 28600, 12.25 ppm respectively), however, soluble manganese and iron contents in soil of Hesarak (6.53 and 4 ppm respectively) were higher than that of soil of Venarch (4.6 and 1.9 ppm respectively). Since concentration of Mn, Fe and Ni in aerial parts and roots of the studied plant in Hesarak and Venarch showed significant difference, antibacterial activity of the plants in both regions is also different. According to the results and with regard to the changes in elements concentration of the soil, essential oil composition and antibacterial effects of *Ziziphora tenuior* are affected by elements content in soil.

Key words: Essential oil, antibacterial, manganese, hyperaccumulator.